

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Тыва

Управление образования администрации городского округа г. Ак-Довурака

МБОУ СОШ №1 г. Ак-Довурака

РАССМОТРЕНО

педагогическим советом
школы

Протокол №1

от «30» августа 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам. по УВР

Норжак Ооржак Н.С.

«02» сентября 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы

Ооржак Ооржак С.С.

Приказ № 86/д
от «02» сентября 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной тувинский язык»

для обучающихся 3 классов

г. Ак-Довурак, 2024

3-кү класска тыва дыл эртемнин ажылчын программазы

Тайылбыр бижик

3-ку класстын тыва дыл программазын Тыва Республиканын ниити өөредилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле федералдыг күрүне стандарттарынга дүүштүр Ш.Ч.Сат, Н.М.Ондар, Н.Ч. Дамбаны-биле тургускан. Өөреникчилернин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемнин, дес-дараалашкаанын, көргүзүглүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан. Бо ажылчын программа эге школаның Федералдыг күрүне стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Өөредиглиг план дараазында методиктиг сумелерниң дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программазының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А Алдын-оолдуң «Диктантылар болгаш эдertiглер чыындызы»-биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканын ниити өөредилгезинин национал девискээр кезээ 3-кү класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларның билиинин практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанының, көргүзүглүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш, тургускан.

«Тыва дыл» деп эртемнин өөредилге планында туружу

Ниитизи-биле программа ёзугаар 3-кү класска неделяда 1 шак, бүдүн чылда 34 шакка көрдүнгөн.

Эге класстарга тыва дылды өөредиринин кол сорулгалары:

- 1) Уругларны медреселдii-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредири;
- 2) оларга төрөөн дыл талазы-биле эге билиглерни бээри;
- 3) уругларны ном ажыглаарынга чанчыктырар болгаш оларның дылга сонuurгалын, номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга үндезилээш, өөреникчилерни материалистиг күзел-бодал-биле чепсеглээри;
- 4) уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
- 5) өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деннеп, туңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни таныштылары.

**3-ку класска тыва дыл программазын шингээткенинин
планнаттынган туннелдери:**

Личностуг (бот хамаарылгалыг)

Өөреникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Төрээн дылывыс харылзажырының база мээ-медереливистин шынарын көргүзеринин кол чепсээ;
- Төрээн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- Төрээн дылын улаштыр өөрениринге сонуургалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга үндезилээш, материалистиг үзел-бодал-биле чепсеглээри.

Өөреникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Төрээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарынга өөреникчинин бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдың уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Өөреникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери:

3-ку класска тыва дыл программазы 4 бөлүктөн тургустунган.

1. «Үннер болгаш үжүктөр»
2. «Сөс»
3. «Чугаа кезектери»
4. «Домак»
5. «Чугаа сайзырадылгазы»

1. «Үннер болгаш үжүктөр» деп бөлүккө хамаарыштыр: 3-кү класска үннер, үжүктөр дугайын өөренип тура, сөстүн үн-үжүктүг анализин чорударынга кичээнгейни кошкадып болбас болгаш дараазында чүүлдерни ханыладыр өөредир, шын бижиирин чедип алыр:

- 1 . Кыска, узун болгаш өк-биле адаар ажык уннер.
2. Я, е, ё, ю деп и уннуг ужуктер.
3. Сөс иштинге дулей болгаш ыткыр ажык эвес ужуктерни бижири.
- 4.Сөс эгезинге т—д, п—б деп үжүктөрни бижири. Эгезинге чаңчыл ёзугаар т бижиир состер.
5. Слог. Сөстөрни аас болгаш бижимел-биле слогтарга чарары.
6. Сөстөрни бир одуругдан өске одуругже шын көжүрүп билири..

2. «Сөс» деп бөлүккө хамаарыштыр өөредир чүүлдер:

1. Сөстүн составы. Дазыл болгаш чаңгыс (ниити) дазылдыг сөстөр. Дазыл болгаш кожомак дугайында бөдүүн билиг.

2. Сөс иштинге дакпырлаан **тт, нн** деп үжүктөрнү шын бижири.

3. Тып, **тик, теп, тырт, төк, тут** деп сөстөрнү болгаш оларныц хевирлерин шын бижиир

4. Дефистеп бижиир нарын сөстөр.

5. -дыр (-дур, -дур, -тыр, -тир, -тур, -тур) деп артынчы болгаш оон янзыларын шын бижири.

3. «**Чугаа кезектери**» деп бөлүккө дараазында чугаа кезектери-биле таныжар: чүве ады, кылыг сөзү, демдек ады, сан ады., эдеренчилер.

1. Чүве ады. Чүве аттарының саннарга өскерлири. Чүве аттарының падежтерге өскерлири. Хуу чүве аттарын шын бижири.

2. Кылыг сөзү. Кылыг сөстөрүнүн үелерге өскерлири.

3. Демдек ады. Чүвөлөрнүн шынарын, чүзүнүн, хевирин, хемчээлин, амданын, өң-чүзүнүн көргүзөр демдек аттары.

4. «**Домак**» деп бөлүккө 3-ку класска уругларның 1-ги, 2-ги класстарга билиглерин болгаш мергежилдерин ханыладыр билиндирер, оларны практика кырынга ажыглап билиринге чаңчыктырар.

1. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын мурнунда класстарга тускайлап өөрөтпээн, чугле бижик демдектерин барымдаалап, домактарны шын, аянынг номчуурунга таныжылга чоруткан. Ам 3-кү класска айтырыг, кыйгырыг, медээ домактарын тус-тузунда утка талазы-биле билиндирер болгаш домактарны шын аялгалыг кылдыр номчуп билиринге өөредир. Домактарны утка талазы-биле бот- боттарындан ылгап билирин чедип алыр.Диалогтун дузазы биле уругларнын харылзаажыр аргаларын уругларга билиндирер.

2. Домак кижигуннери. Домак иштинден кол сөс болгаш сөглекчини тып билири. Кол сөс биле сөглекчининг айтырыгларын тус-тузунда тургузуп билири. Домакта кымны азы чүнү илереткенин, оон дугайында чуу дээнин тодарадып билири. Харылзаалыг чугааны аңгы- аңгы домактарга чарары.

3. Кол сөс биле сөглекчиден аңгыда домактын ийиги черге кижигуннерининг дугайында долу билиг бээр.

4. Домакта санай адаан сөстөрнүн (**«чаңгыс** аймак кижигүннер» деп терминни бербес) аразынга биче секти салыры. Домакта санай адаан сөстөрнүн шын номчуурун чедип алыры. Адап турда ол сөстөрнүн аразынга үн доктаап турар (пауза бар) дээрзин практика кырынга таныштырар. Домак-биле ажыл — уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр талазы-

биле ажылдарның бир хевири. 3-кү класска домак- биле ажылдың негелделери чоорту нарыыдаар болгаш ханылаар ужурлуг.

5. 3-кү класска чугаа сайзырадылгазынга хамаарыштыр харылзаалыг чугааны тургузуп өөрениринге чорудар ажылдарның кол хевирлери — эдертиг болгаш чогаадыг бижидер негелделери чоорту нарыыдаар. Эдертиг-даа, чогаадыг-даа бижидип тургаш, бердинген планның дараалашкаан хажытпайн бижиپ өөрениринге уругларны чаңчыктырып, дараазында негелделерни сагып билиринге өөрөдир:

1. Домактарны харылзаалыг болгаш дес-дараалашкак кылдыр тургузары;
2. План ёзугаар бижип тургаш, чунуң дугайында мурнай, а чүнү ооң соонда бижири азы чүнү шуут биживейн барып болурун өөреникчинин шын шилип билири;
3. Кол утказын өскертпейн, фактыларны, болуушкуннарны шын дамчыдары;
4. Сөзүглелдин, кезектерин (абзацтарын) планның пунктуларынга хамаарыштыр тып бижири;
5. Сөзүглелдин сөөлүн шын төндүрери, бодунуң хамаарылгазын илередип шыдаары.

Өөреникчилернин өөренип ап болур аргалары:

- Төрээн дылының бүгү үннерин болгаш үжүктерин, оларның кол ылгалын билген турар ужурлуг;
- Сөс иштинге болгаш сөс эгезинге ажык эвес үннернин шын бижилгезин билген турар ;
- Домактарның болгаш сөстөрнин анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан сөстөрни ылгап тывар;
- Сөстөрнин шын көжүрерин билген турар;
- Артынчы сөстөрни сөстөрни сос биле шын бижииринин дурумнерин билир ужурлуг;
- Чугаа кезектерин аразында ылгап билген турар ужурлуг;
- Домактын чугула кезигүннерин, домак итштинде сөстөрнин харылзаазын шын тып билген турар.
- Сөзүглел-биле ажылдап, ында домактарны дес-дараалаштыр аас болгаш бижимел чугааның дузазы-биле дамчыдып билген турар ужурлуг.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Өөреникчилернин чогуур деңнелге билип алыр ужурлуг билиглери:

- Өөренип турар эртемнин тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип

өөренири;

- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандырап;
- Чаа чувени билип алып чүткул-сонуургалын улам сайзырадыр
- Салдынган сорулгага дүүштүр кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, ооң туңнелинге чедериниң болдунар аргаларын тодарадып билирин өөредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип алырының аргаларын дилеп , тып билирин өөредир.
- Өөрөнгөн чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, туңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чаа чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни чаңчыктырап.

Өөреникчилерниң өөрөнип ап болур аргалары:

- Өөрөнгөн темазынга алган билиглерин түңнеп болгаш үнелеп билирин боттандырап;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдың негелдери-биле чогуур үезинде практика кырынга өскерттип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга түңнелдер (познавательные)

Өөреникчилерниң өөрөнип алып ужурлуг билиглері:

- өөредилге даалгаларын кууседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-бүрү словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин кууседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ- демдектерни ажыглап билири;
- белен таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри;
- дылдың адырлары: үн-үжук, сөс тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигүнү, бөдүүн домак дугайында алган билиглерин деңнеп, бөлүктөп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, бөлүктөп, түңнеп билири;
- сөстө орфограммаларны янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;
- номчаан сөзүглелдериниң кол утказын ылгап үндүрери;
- бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;
- словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чаңчыгары. Компьютерге ажылдап өөренири.
- эштежип ажылдаарынга өөренир. Бодун аңгы-аңгы рольдарга киириштирер (удуртур, кууседир)

- херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-бүрү номнар, словарь, интернет)

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- Аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- Болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- Алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Өөреникчилерниң өөренип алыр билиглери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай туңгелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай туңгелге келиринге өөредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөрөдиге чылының төнчүзүнде уругларның билип алган турар ужуруг билиглери

-Сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактары;

-чугаа кезектери: демдек ады, чүве ады, кылыг сөзү, эдеринчилер;

--Шын бижилгезин өөренип алганы сөстөрлиг 45-55 хире сөстүг сөзүглелди чараш хол үжүү-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири. Херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

-фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстөрни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес үннерни ылгап, сөстөрдө үннерни болгаш үжүктөрни шын тодарадып билири;

-сөстөрни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарын ылгаары);

- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чувe адынын падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- домакта сөстөрнiң аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжыышкыннарынга чарар;
- домактарнын бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр:чугаалаар сорулгазының аайы-биле оларның янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кезигүннерин аңгылаар, оларның аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.
- коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир;
- сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырының ажилдарын чорудары;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыар;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай туңнелге келиринге өөредири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай туңнелге келиринге өөредири.

3-ку класска ажыглаар өөредилге-методиктиг комплекс:

1. Тыва дыл. 3 класс. Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному. Ш.Ч. Сат, Н.М. Ондар, Н.Ч.Дамба, Кызыл: Национал школа хөгжүдөр институт.-2013.-166 ар.
2. Диктантаылар чыындызы. А.А.Алдын-оол. Кызыл: Ю.Ш. Кюнзегеш аттыг Тыванын ном ундурер чери -2010.
3. 1-4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программасы. Ойдан-оол А.К., Ондар Э.Д.. Кызыл: Тыванын ном ундурер чери.-2000.
4. Эдертиглер чыындызы. 2-4 кл. А.А.Алдын-оол. Кызыл: Ю.Ш. Кюнзегеш аттыг Тыванын ном ундурер чери.-2011.

**3-кү класска тыва дыл эртеминин календарь-тематиктиг
планнаашкыны**

№	Кичээлдин темазы	План. Хүнү	Болган хүнү
1	Домак. Домактын чугула кежигүннери.		
2	Үннер болгаш ужуктер. Ажык үннер. Кыска болгаш узун ажык үннер. Е,ё,ю,я деп ужуктерлиг сөстөр.		
3	Ок-биле адаар ажык үннер. Кадыг(ь) болгаш чымчак (ь) демдектерлиг сөстөр.		
4	Кирилде хыналда ажыл.		
5	Частырыглар-биле ажыл. Ажык эвес үннер. Эгезинге П-Т, Т-Д бижиир сөстөр.		
6	Чаңчыл ёзугаар эгезинге Т бижиир сөстөр		
7	Чугаа сайзырадылгазы. Бердинген сөстөрдөн шын домактар болгаш чугаа тургузар "Мергеннин бөргү".		
8	Сөстүн тургузуу (составы). Чогаадылга, өскертилге кожумактарының дугайында билиг.		
9	Чаңгыс дазылдыг сөстөр. Төрел сөстөр		
10	Хыналда ажыл.		
11	Частырыглар-биле ажыл. Сөс иштинге ажык эвес үннерниң үжүктөрүн шын бижири. Тып, тик, төк, тырт, теп, тут деп сөстөргө кожумактар немежиирге шын бижири.		
12	-дыр(-дир,-дур,-дүр,-тыр,-тир,-тур,-түр) деп артынчыларны шын бижири.		
13	Дефистеп бижиир нарын сөстөр.		
14	"Сөс тургузуу" деп темага хыналда ажыл.		
15	Чугаа кезектери. Чүве адынын дугайында ниити билиг. Чүве адының саннарга, падежтерге өскерлири.		
16	Чүве аттарының хамаарылга хевиринге өскерлири. Хуу аттарны шын бижири.		
17	Немелде даалгалыг хыналда диктант "Шевер оол"		
18	Частырыглар-биле ажыл. Демдек ады. Демдек аттарын тодарадып билиринге мергежилгелер		
19	Дөмей болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттары.		
20	Чугаа сайзырадылгазы. Сөзүглел-биле ажыл.		
21	Частырыглар-биле ажыл. Сан ады. Түң болгаш дугаар сан аттары.		

22	Нарын сан аттарын, чыырынын сан аттарын шын бижири.		
23	Эдеринчилер.Артынчылар.		
24	Хыналда ажыл.		
25	Частырыглар-биле ажыл. Кылыг сөзүнүн дугайында билиг. Кылыг сөзүнүн чүве ады-биле холбаазы. Домакка ролю. Кылыг сөзүнүн үелерге өскерлири.		
26	Кылыг сөзүнүн болур болгаш болбас хевирлери.		
27	«Кылыг сөзү» деп темага катаптаашкын. Шилилгелиг диктант "Школаже баар болгаш чанар оруум"		
28	Домак дугайында ниити билиг. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары.		
29	Домактарнын кижигуннери.		
30	Домакта санай адаан сөстөрнүн аразынга биче сек. Домакта сөстөрнүн харылзаазы.		
31	Хыналда ажыл.		
32	Сөзүглел. Оон темазы деп чул?		
33	Ниити катаптаашкын.		
34	Туннел хыналда ажыл.		